

Det konceptuelle kulturmøde

I denne artikel præsenterer vi vores erfaringer med interkulturelt orienteret undervisning, hvor det arrangerede kulturmøde hovedsageligt foregår via inddragelse af forskellige teoriretninger og begrebsapparater, hvilket vi her kalder »det konceptuelle kulturmøde«. Erfaringerne stammer fra vores arbejde med valgfaget »Intercultural communication«, som er et tilbud til alle 3.semesterstuderende på humanistiske bachelorstudier på Aarhus Universitet. Kurset bliver udbudt med følgende beskrivelse:

Based on theories of language, communication and culture, the course explores what kind of linguistic and cultural competence is necessary for successful communication. We aim to work with intercultural semantics (cultural keywords and scripts), intercultural pragmatics (e.g. speech acts and linguistic politeness), gender differences, *linguae francae* and world languages, and non-verbal communication. We will also discuss the power of identities and values for uniting and dividing people, and suggest that intercultural communication entails being able to understand and negotiate uses, norms and expectations. (Aarhus Universitet (AU), online kursuskatalog)

FRANCESCO CAVIGLIA

Ph.d.

Lektor, Aarhus Universitet, Center for Undervisningsudvikling og Digitale Medier (CUDiM)

caviglia@tdm.au.dk

SUSANA S. FERNÁNDEZ

Ph.d. i spansk lingvistik

Lektor, Aarhus Universitet

romssf@cc.au.dk

CARSTEN LEVISEN

Ph.d.

Lektor, Roskilde Universitet, Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab

calev@ruc.dk

Tanken bag kurset er, at opbygningen af interkulturelle kompetencer i det danske uddannelsessystem ikke alene påhviler sprogfag og sprogstudier, men skal være en integreret del af alle uddannelser og gerne af så mange enkelte fag og discipliner som muligt. På »Intercultural communication« sker det bl.a. ved:

- En sammensætning af studerende, der repræsenterer en bred vifte af humanistiske studier på AU, og som bliver organiseret i tværfaglige læsegrupper for at sikre den interkulturelle diskussion;
- Konsekvent at reservere studiepladser på kurset til udvekslingsstuderende, som bidrager til den internationale og tværfaglige dimension;
- Et undervisersteam bestående af tre eller flere kolleger fra forskellige discipliner og studier
- At arbejde med forskellige teoriretninger, som på hver deres måde sætter fokus på forholdene mellem sprog og kultur og på de værdier og normer, der ligger bag forskellig kommunikativ adfærd. Disse teorier bliver fortolket og forstået på forskellig vis af de studerende, afhængigt af den teoretiske ballast, de møder op med.

Den sidstnævnte type af kulturmøde, det konceptuelle kulturmøde, vil være omdrejningspunktet for artiklen. Vi vil præsentere to teoretiske retninger, som vi både underviser og forsker i, Etnopragmatik og Moral Foundations Theory, samt give eksempler på, hvordan vi arbejder med teorierne i kurset. De to tilgange, som kun udgør en del af det samlede pensum, er valgt, fordi de har givet inspiration til at arbejde med konkrete cases og anledning til metodiske diskussioner.

Etnopragmatik – fokus på kulturelle nøgleord og scripts

Etnopragmatikken er en gren af den kognitive kultursemantik udviklet af Anna Wierzbicka og Cliff Goddard (se f.eks. Goddard & Wierzbicka 2004, 2007, 2014). I etnopragsmatisk analyse nærstudies diskursive praksisser i kulturelle og interkulturelle kontekster (om etnopragsmatik i dansk og Danmark, se også Levisen 2012 og Fernández 2016). Det etnopragsmatiske perspektiv bygger på den antagelse, at man kan forklare kulturspecifikke begreber og kommunikative praksisser ved hjælp af det Naturlige Semantiske Metasprog (NSM). NSM er et metasprog bestående af *semantiske primer*, dvs. simple ord som »jeg«, »du«, »føler«, »tænker«, »god«, »dårlig«, der sættes sammen i en simpel syntaks. Der er i alt 65 primer (se tabel 1 nedenfor).

Baseret på grundige undersøgelser formodes primerne at have eksponenter (dvs. udtryk) i alle sprog, og på det grundlag kan NSM betragtes som et kulturneutralt, konceptuelt lingua franca (Goddard & Wierzbicka 2007), der kan bruges til at beskrive komplekse, kulturspecifikke begreber på måder, som alle kan forstå. NSM er et attraktivt pædagogisk redskab til interkulturel kommunikation, da det kan forstås af ikke-eksperter og kan læres relativt hurtigt til klasseværelsesformål.

TABEL 1. Semantiske primer (Levisen 2012, Levisen & Waters 2017)

JEG~MIG, DU~DIG, NOGEN~PERSON, NOGET~TING, MENNESKER, KROP, SLAGS, DEL
DEN HER, DEN SAMME, EN ANDEN
ÉN, TO, NOGET, ALLE, MEGET~MANGE, LIDT~FÅ
GOD, DÅRLIG, STOR, LILLE
VED, TÆNKER, VIL HA', VIL IKKE HA', HØRER, SER, FØLER
SIGER, ORD, DET PASSER
GØR, SKER, BEVÆGER SIG
ER (ET STED), DER ER, ER (NOGEN/NOGET)
MIN~MIT~MINE
LEVER, DØR
TID~NÅR~DA, NU, FØR, EFTER, LÆNGE, KORT TID, NOGET TID, ET ØJEBLIK
STED, HER, OVER, UNDER, LANGT VÆK, TÆT PÅ, SIDE, INDENI, RØRER
IKKE, MÅSKE, KAN, FORDI, HVIS, MEGET, MERE, SOM

Etnopragmatisk analyse opererer med to kernebegreber, 'kulturelle nøgleord' og 'kulturelle scripts'. Kulturelle nøgleord er særligt markante ord på et givent sprog, som samtidig indekserer lokale normer, værdier og praksisser (se Levisen & Waters 2017). Kulturelle nøgleord er frekvente og markante; de optræder for eksempel hyppigt i titler, sangtekster, faste vendinger og slogans, og de udvikler ofte afledninger (f.eks. det danske nøgleord *hygge* og afledningerne *hyggelig*, *at hygge*, *at hygge sig*, *hyg dig!* osv.). De kan identificeres ved korpusanalyse og informantundersøgelser i spørgeskemaundersøgelser, rollespil eller lignende (Goddard & Wierzbicka 2007). Levisen (2012) har f.eks. lavet udførlige beskrivelser af flere danske kulturelle nøgleord (bl.a. *hygge*, *tryghed*, *lykke*, *janteloven*). Kulturelle scripts fokuserer ikke på enkeltord, men på de uskrevne regler og normer, som gælder for bestemte kulturspecifikke diskurser. I en *hyggesnak*, bør man f.eks.

undgå at bringe »følsomme emner på banen«. Levisen har formuleret denne uskrevne regel således ved hjælp af NSM:

[mange mennesker tænker sådan:]
når der er *hygge* et sted, er det dårligt, hvis en person siger noget, hvis den her person ved, at nogle mennesker på det her sted kan føle noget dårligt på grund af det

Med sit fokus på kulturelle nøgleord og kulturelle scripts kan etnopragsmatikken bidrage med mindst to vigtige perspektiver til undervisning, hvor der er fokus på interkulturalitet: For det første bidrager etnopragsmatikken med et systematisk blik på aspekter af sprogbrug, som andre lingvistiske teorier har overset, nemlig nøgleord, der er med til at definere vigtige kulturspecifikke diskurser i en given gruppe, og kulturelle scripts om de kommunikative normer, som en bestemt gruppe implicit anerkender. At forstå disse nøgleord og kommunikative praksisser er afgørende for vellykket interkulturel kommunikation; tænk for eksempel på den internationale konflikt om Muhammed-tegningerne, hvor flere modstridende kulturelle nøgleord og værdier stødte sammen. For det andet er NSM med sine primere, sin enkelhed og sit forsøg på at undgå kulturel bias et lovende didaktisk redskab. Vi mener derfor, at arbejdet med NSM-analyser kan være et vigtigt tankeinstrument med potentiale til at fremme de studerendes interkulturelle bevidsthed. I følgende eksempel kan man se en NSM-analyse af det svenske nøgleord *fika* udarbejdet af en studerende med udgangspunkt i Levisens analyse af *hygge*, som anvendes som en form for skabelon. Den studerende viser i sin analyse, hvordan *fika* deler elementer med *hygge*, for eksempel at man føler sig godt tilpas, at man føler sig som en del af noget større, og at man gerne vil snakke med andre mennesker; samtidig adskiller *fika* sig fra *hygge* ved at være tidsbegrænset og ved et øget fokus på, at man drikker og evt. spiser noget.

A student's explication for the Swedish keyword »fika«

(*kaffepause, forfriskning*)

Something

People can say what this something is with the word *fika*.

Someone can say something about something with this word when this someone thinks like this about a place:

- a. It can be like this:
- b. Something good is happening in this place for some time.
- c. Someone can do this for a long time or for a short time.
During this time people do not want to do many things.
People want to 'drink' [M]¹ something good.

During this time people can want to 'eat' [M]
something good.

People can want to say many things in this place with
some people.

Someone can do this with other people or not with
other people.

d. People at this place think like this at this time:

People are part of one thing now.

e. When it is like this in a place for some time people can
feel something good.

f. It is good if it can be like this in a place for some time.

I vores fag bliver de studerende præsenteret for etnopragsmatisk teori og analyse, og de arbejder kreativt med NSM-primerne med henblik på at producere analyser af nøgleord og kommunikative værdier, som de selv identificerer, både i forhold til de sprogkulturer, som de selv er rundet af, men også de sprogkulturer, som de tilegner sig.

Moral Foundations Theory – fokus på moralske domme

Hvorfor har aflivningen af giraffen Marius i København Zoo udløst så voldsom en debat i Danmark og i de internationale medier (Parker 2017)? Dette spørgsmål blev diskuteret på faget ved hjælp af Moral Foundation Theory (fremover MFT). MFT er en teori i socialpsykologien, der bl.a. tager afsæt i evolutionær psykologi og antropologi, og hvis mål er at forstå, hvorfor anstændige mennesker kan være dybt uenige om spørgsmål, der involverer moralske domme (Haidt 2012; Graham et al. 2013; se www.moralfoundations.org/publications for en oversigt over publikationer, som er baseret på eller diskuterer MFT). For at kunne svare på dette skal man forstå den logik, der ligger bag vores egen og andres moralske domme, samt de grunde, der typisk sætter grupper op mod hinanden eller splitter fællesskaber i tilfælde af værdikonflikter.

MFT afviser tanken om, at fornuft alene driver vores moralske ræsonnement; empiriske undersøgelser viser, at hverken materielle egeninteresser eller rationelle ræsonnementer om det fælles gode alene kan forklare moralske synspunkter. Haidt foreslår i stedet en intuitionsdrevet model, hvor synspunkter vedrørende moralske spørgsmål opstår som et resultat af et samspil mellem følelser og individuelt og socialt baserede ræsonnementer.

Men hvordan har mennesker udviklet *dispositioner* til at have bestemte følelser som reaktion på bestemte begivenheder? Ifølge

evolutionspsykologien har nogle dispositioner hjulpet individer og grupper til at trives, og disse dispositioner er derfor blevet videregivet til andre medlemmer af gruppen gennem biologisk evolution og kulturel transmission. For eksempel er mennesker og visse pattedyr særligt opmærksomme, når deres egne børn lider, og de er instinktivt parate til at beskytte dem. Denne følsomhed kan have udviklet sig for at øge chancerne for at videreføre ens DNA. Men flere kulturer og grupper har også udviklet normer for at beskytte og hjælpe børn og voksne i nød, uanset familieforhold. Nogle mennesker ser det endda som deres pligt at beskytte andre forsvarsløse skabninger som f.eks. babysæler. Med andre ord: dispositioner er medfødte og kan aktiveres af *udløser*, som er specifikke for bestemte kulturer og grupper. Med udgangspunkt i antropologisk forskning, som har foreslået *selvstændighed*, *fællesskab* og *guddommelighed* som primære moralske grundlag i forskellige kulturer (Shweder et al. 1997), har Haidt og hans gruppe udviklet en model til at identificere de fælles dispositioner, og som samtidig kan forklare holdningsforskelle til konkrete moralske dilemmaer. Resultatet er en model med seks klynger af moralske kategorier (eller *værdisæt*), som kan forklare såvel de fælles dispositioner som holdningsforskelle til konkrete moralske dilemmaer. De første tre klynger – *care/harm*, *fairness/cheating* og *liberty/oppression* – deles på tværs af kulturer og politiske overbevisninger, selv om forskellige grupper kan afvige radikalt i deres konkrete udmøntninger af dem. Tre andre klynger – *loyalty/betrayal*, *authority/subversion* og *sanctity/degradation* – er mere eksplicit italesat i konservative og ikke-vestlige kulturer (Haidt 2012), men stadigvæk genkendelige selv i progressive miljøer herhjemme.

Følelsen af, hvad der er rigtigt og forkert, bygger således på medfødte dispositioner, men rationaliseres og forstærkes ved at blive delt inden for et fællesskab. Dette er med til at forklare, hvorfor værdikonflikter mellem grupper kan være svære at håndtere og at mægle i. Ifølge Haidt (2012) er vi mennesker »groupish« – dvs. tilbøjelige til ukritisk at overtage gruppens identitet og værdier – fordi loyalitet over for ens gruppe er en disposition, som værdisættes på tværs af kulturer. Som følge heraf er værdier relativt stabile, men mennesker lever i komplekse samfund, hvilket åbner for og fordrer en vis grad af variation i dispositioner og adfærdsmønstre, for at samfundet kan fungere. Moralske værdier kan derfor også diskuteres og ændre sig; f.eks. har Vesteuropa i de seneste årtier ændret syn på rettigheder for homoseksuelle.

Efter en introduktion til identitetsbegrebet og MFT bliver vores studerende bedt om at identificere og diskutere underliggende moralske grundlag i den offentlige, internationale debat på en ræk-

ke sager, heriblandt aflivningen af giraffen Marius og lovgivning mod homoseksuelle i Uganda og Rusland.

Casen om giraffen Marius udløste en meget aktiv diskussion i undervisningen og blev til inspiration for selvvalgte eksamensemner om f.eks. spisning af hundekød i Kina eller forbuddet mod at spise oksekød i enkelte delstater i Indien. De studerende blev hurtigt enige om, at aflivningen af en rask giraf, hvis døde krop blev til foder for løver foran en gruppe skolebørn, ville kunne udløse de moralske værdisæt, *care/harm* og *sanctity/degradation*, eftersom et ungt og smukt dyr blev reduceret til kød, og at obduktionen og fodringen ifølge kommentatorer fra ikke-nordiske lande blev overværet af børn. Hovedpunktet i holdets diskussion blev dog analysen af nogle danske reaktioner i kølvandet på et interview, hvor zoodirektør Bengt Holst forsvarede aflivningen af giraffen foran en særdeles aggressiv journalist fra den britiske tv-kanal *Channel 4*. Flere studerende understregede, at loyalitet over for en landsmand (værdisættet *loyalty/betrayal*) sandsynligvis var en komponent bag danske kommentarer som »Zoodirektør sætter journalist på plads«, mens andre genkendte værdisættet *liberty/oppression* bag irritationen mod udenlandske kommentatorer, som så ud til at angribe den danske tradition for obduktioner af dyr i naturfagsundervisningen. Samtidig var det ikke indlysende for de studerende, hvilke kategorier der kunne forklare zoodirektørens moralske værdisæt. Marius blev nemlig aflivet, fordi han både var »genetisk overflødig« og en potentielt aggressiv hangiraf. Bengt Holst nævnte i den forbindelse, at København Zoo er medlem af et internationalt projekt til bevarelse af giraffen som art. Dermed henviste Bengt Holst muligvis til et andet syn på *sanctity*, som bygger på respekt for naturens love og beskyttelse af en dyreart frem for beskyttelse af det enkelte dyr.

MFT tilbyder ikke en opskrift, som direkte kan afsløre den underliggende logik bag moralske dilemmaer. Tværtimod kræver det fortolkning af fakta og kontekst at identificere denne logik samt en foreløbig accept af synspunkter, som kan afvige fra ens egne. Selv om ikke alle studerende var enige i de teoretiske præmisser bag MFT, satte langt de fleste af dem pris på gruppe- og plenumdiskussionerne. Som en antropologistuderende noterede på vej ud af klasseværelset, »Nu forstår jeg bedre, hvorfor alle var så oppe at køre med Marius«.

Konklusion

Vores fag forsøger at fremme humanistiske studerendes kulturforståelse og globale kompetencer, og det er blevet modtaget med stor interesse og engagement af de studerende. Vi er samtidig bevid-

ste om, at der ikke er enighed om, hvad »kulturforståelse« indebærer ift. kompetencer og metoder; vi er også bevidste om, at vores fag blot tilbyder en delmængde af mulige perspektiver.

På mellemlangt sigt arbejder vi på at udvikle en model for »inter-cultural literacy«, som kan forene flere humanistiske forskningsretninger og traditioner, fra lingvistik til antropologi, religionsstudier og evolutionsteorier. Som sprogundervisere med fokus på sprogkultur (Risager 2012) har vi udviklet en åbenhed over for forskellige tilgange, og vi finder det berigende at kunne italesætte disse forskelle i samtale med studerende fra en bred vifte af discipliner.

Noter

1. M står for molekyle, dvs. ord, som ikke er en af primerne, men som er blevet beskrevet tidligere, og som kan indgå i eksplikationer.

Litteratur

- Fernández, S. (2016). »Etnopragmatik og interkulturel kompetence: Didaktiske nytænkninger i fremmedsprogundervisningen«. *Ny Forskning i Grammatik*, 23, 38-54.
- Goddard, C. & Wierzbicka, A. (2004). »Cultural scripts: What are they and what are they good for?« *Intercultural Pragmatics*, 1-2, 153-166.
- Goddard, C. & Wierzbicka, A. (2007). »Semantic primes and cultural scripts in language learning and intercultural communication«. In Palmer, G. & Sharifian, F. (eds.), *Applied cultural linguistics: Implications for second language learning and intercultural communication* (105-124). Amsterdam: John Benjamins.
- Goddard, C. & Wierzbicka, A. (2014). *Words and meanings: Semantics across languages, cultures and domains*. Oxford: Oxford University Press.
- Graham, J., Haidt, J., Koleva, S., Motyl, M., Iyer, R., Wojcik, S.P. & Ditto, P.H. (2013). »Moral foundations theory: The pragmatic validity of moral pluralism«. *Advances in Experimental Social Psychology*, 47, 55-130. Online: ssrn.com/abstract=2184440.
- Haidt, J. (2012). *The righteous mind. Why good people are divided by politics and religion*. London: Penguin.
- Levisen, C. (2012). *Cultural semantics and social cognition. A case study of the Danish universe of meaning*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Levisen, C. & Waters, S. (2017). *Cultural keywords in discourse. (Pragmatics and Beyond New Series)*. Amsterdam: John Benjamins.
- Parker, J. (2017). »Killing animals at the Zoo«. *The New Yorker*, January 16th. Online: www.newyorker.com/magazine/2017/01/16/killing-animals-at-the-zoo.
- Risager, K. (2012). »Linguaculture«. *The Encyclopedia of Applied Linguistics*. DOI: 10.1002/9781405198431.wbealo709.
- Shweder, R.A., Much, N.C., Mahapatra, M. & Park, L. (1997). »The 'big three' of morality (autonomy, community, and divinity), and the 'big three' explanations of suffering«. In Brandt, A. & Rozin, P. (eds.), *Morality and health* (9-69). New York: Routledge.